

Het geslacht *Ocnerostoma* in Nederland (Lepidoptera: Yponomeutidae)

J. C. Koster

KOSTER, J. C., 1990. THE GENUS *OCNEROSTOMA* IN THE NETHERLANDS (LEPIDOPTERA: YPONO-MEUTIDAE). – *ENT. BER., AMST.* 50 (11): 149-153.

Abstract: The distribution and the phenology of *Ocnerostoma piniariella* Zeller and *O. friesei* Svensson in The Netherlands are presented. Differential characters between the species are given including the genitalia of both sexes.

Van Brederodestraat 53, 1759 VG Callantsoog.

Inleiding

In zijn verhandeling over de Palaearktische Yponomeutidae geeft Friese (1960) aan dat het geslacht *Ocnerostoma* uit twee goede soorten bestaat: *Ocnerostoma piniariella* Zeller en *O. copiosella* Frey. De laatste werd door veel auteurs als een variëteit of een synoniem van *O. piniariella* beschouwd. Friese geeft hierbij goede afbeeldingen van de mannelijke en vrou-

welijke genitaliën van beide soorten, hij verzuimde echter de type-exemplaren van de beide soorten te controleren.

Dit verzuim wordt later door Svensson (1966) goedge maakt. Hij liet de type-exemplaren van beide soorten, welke zich bevinden in het British Museum, controleren door Tremewan. De uitslag hiervan was: Het genitaal van

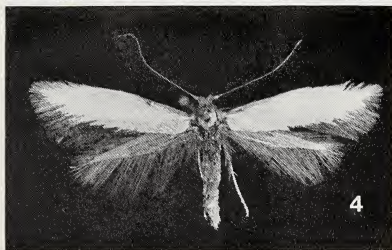
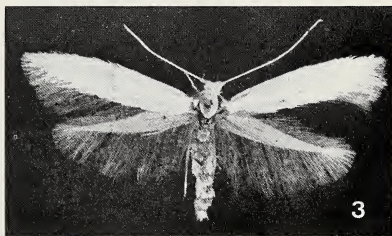

Fig. 1-2. Habitus ♂ van *Ocnerostoma* (foto's W. H. Klomp). 1, *O. piniariella*, De Lutte, Strenghe veld, 13.vi.1989, leg. et coll. J. C. Koster; 2, *O. friesei*, Apeldoorn, 3.v.1984, leg. et coll. J. B. Wolschrijn.

Fig. 3-4. Habitus ♀ van *Ocnerostoma* (foto's W. H. Klomp). 3, *O. piniariella*, Overveen, 14.vii.1926, coll. G. A. Bentinck; 4, *O. friesei*, Amerongen, 11.v.1944, coll. G. A. Bentinck.

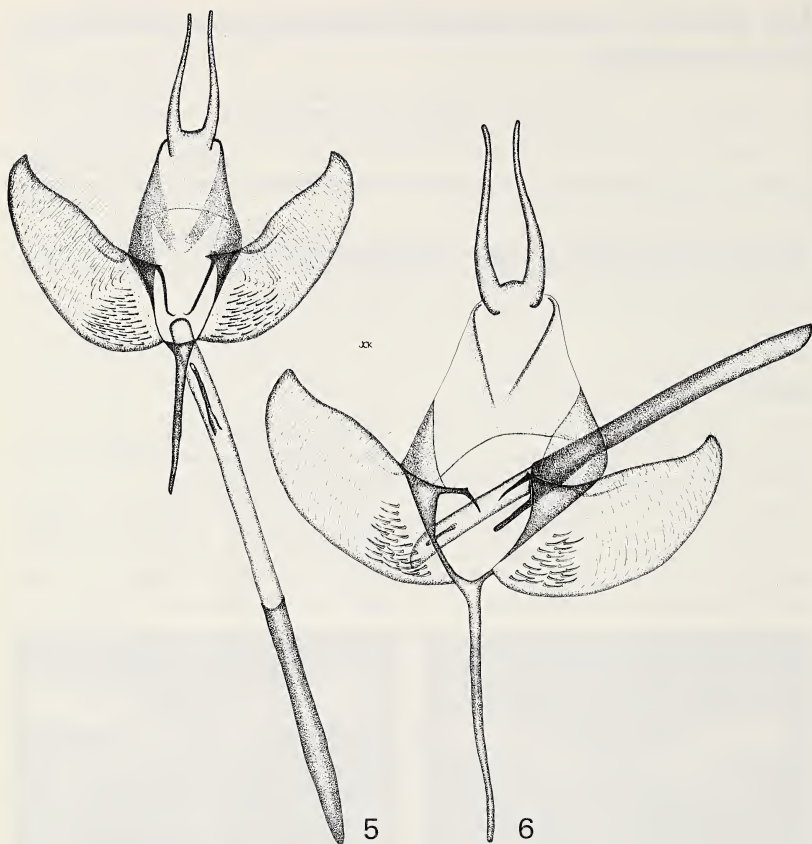

Fig. 5-6. Mannelijk genitaal van *Ocnestoma*. 5, *O. piniariella*; 6, *O. friesei*.

het type-exemplaar van *O. piniariella* (een vrouwtje) stemt overeen met de afbeelding van Friese voor het vrouwtje van *O. copiosella*.

Het genitaal van het type-exemplaar van *O. copiosella* (een mannetje) stemt overeen met de afbeelding van Friese voor het mannetje van *O. copiosella*. *O. copiosella* wordt thans opgevat als een synoniem van *O. piniariella* en de soort die door Friese werd afgebeeld als *O. piniariellum* is door Svensson (1966) beschreven als *Ocnestoma friesei*.

Nu de situatie in ons land. Lempke (1976) vermeldt in zijn naamlijst alleen de soort *O. friesei* en noemt *O. piniariella* hiervan een synoniem. Ook Kuchlein (1987) vermeldt in zijn codelijst alleen *O. friesei*. Dat beide soorten in ons land voorkomen, was echter reeds bekend bij verschillende verzamelaars.

Onderzoek van de collecties in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden, het Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Amsterdam, en van particuliere verzamelaars bleek dit te bevestigen.

Tabel 1. Vergelijking van uiterlijke kenmerken van *Ocnerostoma piniariella* en *O. friesei*.

	<i>O. piniariella</i> (fig. 1, 3)	<i>O. friesei</i> (fig. 2, 4)
♂ Kopbeheading:	wit	grijs, vaak met witte schubben vermengd
Voorhoofd:	wit	lichtgrijs
Spriet:	wit, soms met lichtgrijs geringd	donkergrijs
Voorvleugel:	lichtgrijs, met lichtere schubben in de punt en de achterrand, soms is de vleugel bijna geheel wit met alleen lichtgrijze schubben aan de voor- en binnenrand	lichtgrijs met lichtere schubben in de achterrand, soms met meer witte schubben in de punt en in het midden van de vleugel
Achternvleugel:	grijs	grijs
♀ Kopbeheading:	wit, soms met grijze schubben vermengd	variërend van wit tot grijs
Voorhoofd:	wit	wit
Spriet:	wit	donkergrijs
Voorvleugel:	geheel wit, onderste deel van de franje lichtgrijs	geheel wit, soms vermengd met lichtgrijs, vooral langs de binnenrand doorlopend tot in het onderste deel van de franje
Achternvleugel:	grijs	grijs

Nomenclatuur

Friese (1960) liet de genoemde soortnamen eindigen op *-um*, omdat de genusnaam *Ocnerostoma* onzijdig is. Namen die eindigen op *-ella* of *-ellum* worden echter door de meeste lepidopterologen als een zelfstandig naamwoord beschouwd en veranderen dan niet van geslacht, zodat de oorspronkelijke naamgeving, hier eindigend op *-ella*, gehandhaafd dient te worden. Dit gebruik wordt door alle recente kritische naamlijsten gevolgd.

Onderscheiding van de twee soorten

De morfologische kenmerken waarin de twee soorten van elkaar verschillen zijn samengevat in tabel 1; tabel 2 somt de verschillen op in de genitaalkenmerken.

Een zeker kenmerk om de beide soorten van

elkaar te kunnen onderscheiden, is de kleur van de sprieten. Dit kenmerk is zeer duidelijk, zolang de vlinder niet teveel is afgevlogen.

De mannetjes en de vrouwtjes van beide soorten hebben een glanzend uiterlijk. Dit gegeven kan bruikbaar zijn om ze op het oog te onderscheiden van de soorten van andere families met een grijs of wit uiterlijk.

Vliegtijden

De vliegtijden van de beide soorten zijn verkregen van exemplaren in collecties. Literatuurgegevens zijn niet opgenomen.

Uit het histogram in fig. 9, samengesteld uit de gegevens van 89 exemplaren, blijkt dat *O. piniariella* één lange generatie heeft. De vliegtijd loopt van 1 juni tot 26 augustus, met als hoofdvliegtijd de maand juni. Een exemplaar, met het etiket "Arnhem, 11 april 1872, leg. Van

Tabel 2. Vergelijking van de genitaliën van *Ocnerostoma piniariella* en *O. friesei*.

	<i>O. piniariella</i> (fig. 5,7)	<i>O. friesei</i> (fig. 6,8)
♂ Aedeagus:	voor minder dan de helft van de lengte gesclerotiseerd	voor $\frac{3}{4}$ van de lengte gesclerotiseerd
Sacculus:	met fijne dorens	met dikke dorens
Saccus:	ongeveer van dezelfde lengte als de socii	duidelijk langer dan de socii
♀ Ductus bursae:	verwijdert zich naar de corpus bursae en is over een groot deel sterk korrelvormig gesclerotiseerd	verwijdert zich niet naar de corpus bursae en is alleen aan het begin zwak gesclerotiseerd
Apophyses anteriores:	zijn niet met elkaar verbonden	zijn met elkaar verbonden

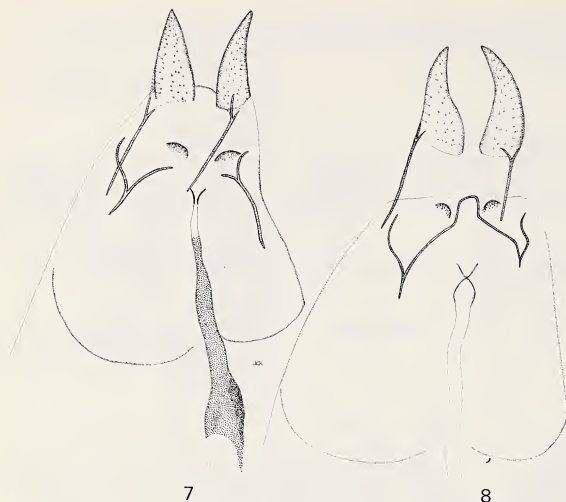

Fig. 7-8 Vrouwelijke genitaal van *Ocnerosstoma*. 7, *O. pini-ariella*; 8, *O. friesei*.

Medenbach de Rooy", valt daar geheel buiten. Of dit een eventueel binnenshuis gekweekt exemplaar betreft, is niet meer na te gaan.

O. friesei heeft twee generaties. Het histogram samengesteld uit de gegevens van 77 exemplaren, toont dit duidelijk aan. De vliegtijd van de eerste generatie loopt van 10 april tot 18 mei. De tweede generatie begint te vliegen op 29 juli en eindigt op 31 augustus. De tweede generatie is beduidend minder talrijk dan de eerste generatie.

Deze opgave van vliegtijden stemmen overeen met die van de Britse eilanden (Emmet, 1979; Agassiz, 1980) en Frankrijk (Gibeaux, 1981).

Verspreiding

Beide soorten zijn gebonden aan naaldhout. Als voedselplant voor de rupsen van beide soorten wordt opgegeven: *Pinus sylvestris* L. Ook *Pinus mugo* Turra; *Abies alba* Mill. en *Juniperus* sp. worden als voedselplant vermeld (Frieze, 1960; Hannemann, 1977).

O. piniariella is van de volgende vindplaatsen bekend (fig. 10): Ov.: De Lutte, Streng veld; Tweekelo. Gld.: Heerde; Lochem; Otterlo; Wolfheze; Arnhem; Doetinchem; Nijmegen. Utr.: Hollandsche Rading; Soest; Maarsbergen. N.H.: Zwanenwater; Overveen; Amster-

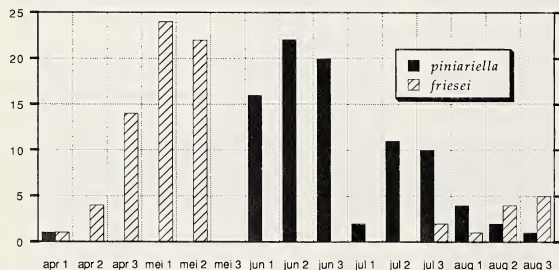

Fig. 9. Histogram van de vliegtijden van *Ocnerosstoma piniariella* en *O. friesei*.

Fig. 10. Verspreiding van *Ocnerosoma piniariella* in Nederland.

Fig. 11. Verspreiding van *Ocnerosoma friesei* in Nederland.

dam; Bussum; Hilversum. Z.H.: Dordrecht. N.B.: Breda; Breda, Mastbosch; Oisterwijk. Lbg.: Schinveld; Brunssum; Brunssummerheide; Meerssen; Simpelveld.

De soort is bekend van Zweden, Britse eilanden, Duitsland, België, Frankrijk, Spanje en de Alpenlanden.

O. friesei is van de volgende vindplaatsen bekend (fig. 11): Fr.: Kuikhorne; Bakkeveen. Ov.: Beuningen, Beuninger achterveld; Losser, Oldenzaalse veen. Gld.: Heerde; Twello; Apeldoorn; Hoenderlo; Imbosch; Arnhem; Nijmegen. Utr.: Soest; Amerongen. N.H.: Overveen; Hilversum. N.B.: Cuyk; Achtmaal; Etten-Leur; Breda; Breda, Mastbosch; Gilze; Leende; Soerendonk; Nijnsel; Son. Lbg.: Weert; Meinweg; Schinveld; Brunssum; Brunssummerheide; Heksenberg; Vijlen.

O. friesei is bekend van Zweden, Britse eilanden, Duitsland, België, Frankrijk, Spanje, Midden- en Oost-Europa, Japan.

Dankwoord

De auteur dankt de volgende personen en instellingen voor het beschikbaar stellen van het materiaal: Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Amsterdam (B. J. H. Brugge en W. Hogenes), Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden (Dr. E. J. van Nieuwerkerken) C. Gielis, Lexmond, A.

Schreurs, Kerkrade, K. J. Huisman, Melissant, J. B. Wolschrijn, Twello, Drs. H. W. van der Wolf, Nuenen.

Tevens Dr. E. J. van Nieuwerkerken voor het geven van advies over de nomenclatuur.

Literatuur

- AGASSIZ, D. J. L., 1980. Some easily confused British microlepidoptera. – *Proc. brit. ent. nat. Hist. Soc.* 13: 77-78.
- EMMET, A. M., 1979. *A field guide to the smaller British Lepidoptera*: 1-271. The British Entomological and Natural History Society, London.
- FRIESE, G., 1960. Revision der paläarktischen Yponomeutidae unter besonderer Berücksichtigung der Genitalien (Lepidoptera). – *Beitr. Ent.* 10: 117-120.
- GIBEAUX, C., 1981. Additifs et rectificatifs à propos des *Ocnerosoma* (Lep., Yponomeutidae). – *Alexanor* 12 (4): 166.
- HANNEMANN, H. J., 1977. *Kleinschmetterlinge oder Microlepidoptera III. Federmotten (Pterophoridae) Gespinstmotten (Yponomeutidae) Echte Motten (Tineidae)*: 1-275, pl. 1-17. Gustav Fischer Verlag, Jena.
- KUCHLEIN, J. H., 1987. *Codex voor de Nederlandse Microlepidoptera*: 1-106. Landbouwwuniversiteit, Wageningen.
- LEMPKE, B. J., 1976. Naamlijst voor de Nederlandse Lepidoptera – *Bibl. KNNV* 21: 1-100.
- SVENSSON, I., 1966. New and confused species of Microlepidoptera. – *Opusc. ent.* 31: 196-200, pl. iv.
- TUXEN, S. L. ed., 1970. *Taxonomist's glossary of genitalia in insects*: 1-359. Munksgaard, Copenhagen.

Geaccepteerd 18.v.1990